

FOTO KOENSTUYK/HOLLANDE HOOGTE

De coronapandemie zorgt voor grote vragen in de gezondheidszorg, samenleving en economie. Ook in het onderwijs, van basisschool tot universiteit. De huidige generatie leerlingen en studenten krijgt nu voor langere tijd minder goed onderwijs. Dit betekent dat investeringen in hun menselijk kapitaal noodgedwongen achterblijven en onderwijskansen worden gemist. Dit heeft een negatief effect op onze productiviteit en daarmee op onze toekomstige economische groei.

Door opgelegde beperkingen en aanpassingen naar alternatieve lesvormen, daalt onvermijdelijk de kwaliteit van het onderwijs. Online lesvormen zorgen voor geringere en gebrekiger interacties tussen docenten en leerlingen of studenten. Ook de interacties tussen studenten onderling zijn geringer dan voorheen. Hierdoor doen leerlingen nu minder kennis en ontwikkeling op, terwijl de inspanningen van docenten juist zijn toegenomen.

In het bijzonder worden leerlingen en studenten belemmerd in de ontwikkeling van hun (inter)persoonlijke vaardigheden en maatschappelijke bewustzijn. Programma's waarin zij in een divers team samenwerken, andere perspectieven leren kennen of maatschappelijke uitdagingen moeten oplossen, zijn veelal gesneuveld. Ook zijn er nu minder mogelijkheden om leren en werken te combineren. Baantjes en stages zijn vaak weggevaallen.

Onderwijsinvesteringen betalen zich in klinkende munt terug voor de samenleving. Het financieel rendement van onderwijsinvesteringen stijgt al jaren voor alle onderwijsniveaus, van basisschool tot universiteit. Het rendement op een euro die wordt geïnvesteerd in

Voorkom een verloren coronageneratie en investeer in onderwijs

Onze toekomstige welvaart en gelijke kansen zijn goede redenen om extra geld uit te geven aan onderwijs, schrijven *Bas Jacobs* en *Mirjam van Praag*. Zulke investeringen betalen zich „in klinkende munt terug“.

Onderwijs bedraagt gemiddeld zo'n 8 procent. Ondertussen kan de overheid die euro op dit moment lenen tegen negatieve rentes. Het verschil in onderwijsrendement en de rente op overheidsleningen is inmiddels zo groot geworden dat het maatschappelijk loont om veel meer in onderwijs te investeren.

De coronacrisis zal zorgen voor langdurige economische schade. Niet alleen omdat toekomstige werknemers nu minder investeren in hun menselijk kapitaal, maar ook doordat bedrijven minder investeren in kapitaal en technologie en werkloze werknemers hun kennis en vaardigheden verliezen. Bij een tweede golf aan coronabesmettingen, die inmiddels is gestart, kan die langdurige schade volgens het CPB oplopen naar maar liefst 9 procent van ons nationale inkomen. Nederland zou dan bijna een tiende van zijn inkomen missen, ieder jaar weer. Het is dus van het grootste economische en maatschappelijke belang om dit verlies te beperken door de onderwijsinvesteringen te verhogen. Dit economische argument is nog nauwelijks gehoord

in de maatschappelijke discussie.

Dat de coronacrisis ook ongelijkheid tussen en binnen generaties veroorzaakt, heeft terecht veel aandacht gekregen. Uiteraard is dat ook een belangrijke reden om extra te investeren in de huidige generatie leerlingen en studenten. Jongeren betalen een hoge prijs. De huidige generatie jongeren heeft - zonder compensatie - blijvend een minder gunstige arbeidsmarktpositie dan die van oudere generaties. Terwijl jongeren de meeste last hebben van alle vrijheidsinperkingen door de coronamaatregelen die moeten voorkomen dat vooral ouderen ziek worden.

Ook de kansengelijkheid binnen de jongere generatie is schrijnend toegenomen. Leerlingen en studenten uit achterstandsgroepen krijgen minder onderwijssteuning van

Leerlingen met achterstand na groep 8 zouden een 'groep 9' kunnen doen

Leerlingen en studenten van de 'coronageneratie' zouden extra leerrechten kunnen krijgen om de schade van de coronajaren te compenseren of in te lopen zodra corona over is. Uiteraard kunnen jongeren ervoor kiezen hun leerrechten later in te zetten voor een leven lang ontwikkelen. Hiermee zou ook een overstap naar een ander beroep of andere sector mogelijk worden als door corona de vraag op de arbeidsmarkt structureel zou veranderen.

Basisschoolleerlingen met grote achterstanden na groep 8 zouden bijvoorbeeld een extra 'groep 9' kunnen doen. Studenten zouden een extra bachelor of master kunnen volgen of een 'postcoronaprogramma' gericht op persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Ook zou de overheid leerlingen, studenten en bedrijven financieel kunnen helpen om leer-werkervaringen en stages te kunnen inhalen.

De coronapandemie maakt investeringen in het onderwijs nu urgent dan ooit. Om onze toekomstige verdien capaciteit en welvaart op peil te houden, moeten we de huidige generatie leerlingen en studenten met extra onderwijsprogramma's compenseren voor de achterstanden die ze nu oplopen. Zo voorkomen we dat een coronageneratie ontstaat en we in de toekomst armer worden.

Kortom, er zijn twee belangrijke redenen om ervoor te zorgen dat de investeringen in het menselijk kapitaal van jonge generaties niet door corona afnemen: om het verdienvermogen van Nederland op peil te houden en de onderwijskansen gelijk te houden. Wat kunnen we doen?

Daar waar mogelijk en zonder risico's voor de volksgezondheid kunnen de coronabeperkingen voor het hoger onderwijs worden vermindert. Massale en directe snelsteun voor studenten zouden soelaas kunnen bieden. De anderhalvemeterregel kan in liften en trappenhuizen van onderwijsgebouwen worden opgerecht door daar, net als in het openbaar vervoer, mondkapjes te gebruiken zodat veel meer collegezalen beschikbaar komen.

En willen we geen dief worden van onze eigen portemonnee, dan moeten we na de coronaperiode extra investeren in het menselijk kapitaal van jongeren ter compensatie van het minder effectieve onderwijs nu.

Bas Jacobs is hoogleraar economie en overheidsfinanciën (Erasmus Universiteit).

Mirjam van Praag is voorzitter van het College van Bestuur van de Vrije Universiteit en hoogleraar entrepreneurship (Copenhagen Business School).

Waar is het Hollandse vingertje als het om Amerika gaat?

De Amerikaanse presidentsverkiezingen zijn ondemocratisch, maar niemand zegt er iets van, constateert *Galen Irwin*.

Zal Donald Trump bij een eventueel verlies van de Amerikaanse presidentsverkiezingen terugtreden en plaatsmaken voor zijn tegenstrever? Tijdens het eerste verkiezingsdebat, twee weken geleden, liet Trump daar bewust twijfel over bestaan. Hij antwoordde niet op de vraag, maar lachte veelbetekenend.

Trump's hardnekkig ondemocratische houding komt hem niet op kritiek te staan - ook of juist niet van officiële zijde. En dat is opmerkelijk, want de EU, en Nederland in het bijzonder, staan zich er immers op wereldwijd waakhonden van de democratie te zijn. De Europese Commissie en het Europees Parlement hebben zich kritisch uitgelaten over de democratische terugval in Polen en Hongarije; de EU weigert Aleksandr Loekasjenko te erkennen als president van Wit-Rusland vanwege het dubieuze verloop van zijn (her)verkiezing; Nederland is verkiezingswaarnemer in landen wereldwijd en aarzelt niet om misstanden aan de kaak te stellen.

Maar ten aanzien van de Amerikaanse presidentsverkiezingen laat de EU, Nederland inclusief, geen kritisch geluid horen. Daar heerst slechts een teleurstellende stilte, juist nu het Hollandse vingertje gerechtvaardigd is.

Een terechtwijzing zou allereerst kunnen wijzen op misplaatste borstklapperij. Op het idee van de VS als voorbeeld-democratie valt serieus iets af te dingen: de Amerikaanse president wordt simpelweg niet democratisch gekozen. De *Founding Fathers* durfden het niet aan het volk te laten regeren en ontwierpen als buffer tegen directe democratische zeggenschap een Electoral College, een gezelschap kiesmannen die de presidentskeuze voor hun rekening nemen.

Kiesmannen vertegenwoordigen geen kiezers maar staten. Een staat kent een aantal kiesmannen en dat aantal correspondeert met het aantal vertegenwoordigers in Huis van Afgevaardigden en Senaat. Pas in de negentiende eeuw kregen kiezers invloed op de selectie van kiesmannen - dat was voldoende grond voor de claim van Abraham Lincoln dat er sprake zou zijn van een regering „of the people, by the people, and for the people“.

Dat die claim deels bluf is, wordt duidelijk als we ons realiseren dat een kernidee van de democratie, namelijk dat alle burgers een gelijke stem hebben, wordt geschonden. Bij de verkiezing via het Electoral College is dat namelijk niet het geval. In 2016 woog de stem van een kiezer in Wyoming ongeveer drie keer zo zwaar als de stem van een kiezer in Californië. Kleine staten hebben disproportionele invloed.

En dat werkt door: bij de afgelopen vijf presidentsverkiezingen wordt tot tweemaal toe de kandidaat die niet de meerderheid van de kiezers behaalde, uiteindelijk president: George W. Bush (versus Al Gore) in 2000 en Donald Trump (versus Hillary Clinton) in 2016. Andere landen waar zo vaak een president werd in-

EU weigert Loekasjenko te erkennen, maar houdt zich stil als het om Trump gaat

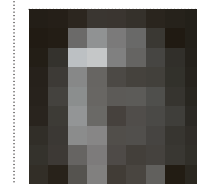
gehuigd die niet de meeste stemmen behaalde, zouden op een reprimande van Nederland en EU mogen rekenen.

En zelfs deze gemankeeerde vorm van democratie is in gevaar. Er is weliswaar een eeuwenlange traditie dat kiesmannen door het volk worden gekozen, maar deze procedure is niet (grond)wettelijk vastgelegd. De Constitutie bepaalt slechts dat per staat de wetgever de kiesmannen selecteert. Hoe? Dat is aan de *legislature*, de wetgevende macht zelf. En dat kan worden bepaald nadat de verkiezingen hebben plaatsgevonden, zo blijkt uit de uitspraak van het Hooggerechtshof in de zaak Bush v. Gore. Dus, stel dat Biden de meeste stemmen krijgt op 3 november, dan kunnen de volksvertegenwoordigers alsnog bepalen dat de kiespersonen van Trump worden geselecteerd.

Amerikaanse media hebben recent bericht over voorgenomen acties van het kamp-Trump om na de verkiezingen voor een dergelijke twijfelachtige variant te opteren. In Pennsylvania zijn stappen gezet om het mogelijk te maken kiesmannen af te vaardigen naar het Electoral College die niet de meeste stemmen van de kiezers hebben gekregen.

En dat terwijl de verkiezingen voortdurend in een kwaad daglicht worden gesteld. Voorstellen om in coronatijd de verkiezingen eenvoudiger te organiseren, kunnen rekenen op juridische tegenwerking. Een Republikeinse gouverneur (Texas) heeft het aantal plaatsen waar kiezers hun stembiljet kunnen deponeren, als zij van tevoren willen stemmen, teruggebracht - tot één. Trump roept aanhangers op te posten bij stemlokalen, een vorm van intimidatie. En er zijn meer acties om de uitoefening van het stemrecht te frustreren, bovenal van zwarte, jongere en armer kiesgerechtigden. Het gaat niet om eerlijke, vrije verkiezingen; als het voor iedere kiezer even eenvoudig zou zijn om te stemmen, „you'd never have a Republican elected in this country again“, aldus Donald J. Trump in een interview met de Amerikaanse nieuwswijzer Fox.

Het is niet de vraag wie de volgende Amerikaanse president zal zijn, maar hoe het de democratie in Amerika zal vergaan. Die staat onder druk. Hoog tijd voor Nederland, in EU-verband of anderszins, om zich uit te spreken als hoeder van democratische beginselen en praktijken. Desnoods uit eigenbelang: succes van het antidemocratische optreden van Trump cum suis geeft wind in de zeilen van antidemocraten wereldwijd, ook in Nederland. Zelfs al zou Heinrich Heine ooit gezegd hebben dat in Nederland alles vijfzig jaar plaatsvindt, is het verstandiger dat risico toch niet te nemen.

Galen A. Irwin is emeritus hoogleraar politologie, verbonden aan het Instituut Politieke Wetenschap van de Universiteit Leiden.

COLUMN

Marjoleine de Vos

We zijn volijverig bezig om alles te slopen

Het pad langs de akker, waar we de hele zomer overheen konden lopen, bleek ineens te zijn weggeploegd. Er was alleen nog maar een smal bobbelig strookje langs de sloot over, waarover het niet bepaald prettig wandelen was. Hè wat jammer. Maar ja, de boeren hè, die willen alleen maar, die denken alleen maar, die... Zo mopperen we wel vaker. Zeker in het najaar als de enorme trekkers voortdurend hard door de dorpen sjezen, hun wielen zo hoog als de dakgoten. Ze smeren de wegen vol modder, maken de paden kapot. En stinken! En kijken niet uit! En dan nog overal borden met 'Lekker gegeten? Bedank de boer'. Pff. Waarvoor? Voor voederbieten? Mais? Gifaardappelen?

Je wordt makkelijk een beetje onredelijk als je nijdig staart naar de dooie weilanden of de tot de uiterste millimeter omgeploegde akkers. Dan ga je praten over 'ze' en 'de boeren' - allemaal één pot nat. Terwijl ik heel aardige, verstandige, zorgzame boeren ken die ook lol hebben in boontjes, kippen, bloemen, ja die zelfs zorg om het milieu hebben.

Bekijk het toch ook eens van de andere kant, zeg je dan tegen je zelf. In *Trouw* stond onlangs een stuk waarin dat gebeurde. Het ging over een oud kerkepad in Friesland, idyllisch, bomen erlangs, een weilandje met bloemen. Tot een plaatselijke melkveehouder moest uitbreiden. Hij kocht dat weilandje, maaide de bloemen, gaat daar eerdaags raai gras in zaaien. Hij wilde dat nieuwe landje van 'm ook goed kunnen bereiken met zijn tractor. Dus daar moest een betonnen pad naartoe komen van tien meter breed, dwars over het kerkepad heen. Daarvoor moesten dan ook bomen gekapt worden.

Als je alleen let op efficiëntie en rendement, krijg je overal die grote zielloze landschappen

Protest alom, een actiecomité stapte naar de gemeente. Verslaggever Karin de Mik sprak ook met de boer. Die begreep he-le-maal niks van al die commotie, „om vier bomen“. „Iedereen praat over de natuur“, zei hij, „maar ik ben geen boer voor de natuur“. Schoonheid, geschiedenis, de vreugde van mensen die over dat pad lopen, hun ongeluk met het almaar saaiere en lelijker wordende platteland, dat is allemaal zijn zaak niet.

Het volstrekte wederzijdse onbegrip. Die 'vier bomen', daar gaat het natuurlijk helemaal niet om. Het gaat om wat dat pad vertegenwoordigt, dat je hier nog kunt zien hoe het landschap vroeger was en hoe het vroeger werd gebruikt. Het van de andere kant bekijkend, hoor je mensen meten alweer vragen: „Moeten we dan alles van vroeger maar bewaren?“, op zo'n toon die je direct de onmogelijkheid, ja de onzinnigheid van je verlangen moet duidelijk maken. Maar de vraag is helemaal niet goed. Want nee, we hoeven helemaal niet 'alles' van vroeger te bewaren, en kijk eens om je heen: dat doen we ook niet. Integendeel, we zijn volijverig bezig om alles van vroeger te slopen. En dát hoeft ook weer niet.

Als je alleen maar let op efficiëntie en rendement dan krijg je die grote zielloze landschappen die we nu overal in Europa zien. Dode landschappen waarin niets meer leeft, geen dier, geen vogel, geen bloem, geen geschiedenis. Het gaat niet om 'natuur', al gaat het óók om natuur, het gaat om ons eigen leven en hoe we dat beleven.

Ookay, het is onredelijk om dat allemaal die ene melkveehouder voor de voeten te werpen. Die heeft zijn ene, eigen belang. Maar elke boer heeft zijn ene, eigen belang en tezamen kunnen ze heel wat verloren doen gaan.

Maar ook: heel wat winnen. Op de weg naar Loppersum heeft een boer een veldje en akkerranden met boppemengsel ingezaaid. Het zoemt er zachtjes. Het bloeit en het straalt. En voorbijgangers stralen terug.

Marjoleine de Vos is redacteur van NRC.